

dr hab. Robert Kiełtyka, prof. UR
Instytut Filologii Angielskiej
Uniwersytet Rzeszowski
Al. mjr. W. Kopisto 2B
35-315 Rzeszów

Rzeszów, 14.10.2016 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

pt. „When ‘She’ Comes Knocking. A Cognitive Analysis of Metaphorical Terms Linked with
Death in English and Polish Obituaries

[Gdy ‘ona’ zapuka do drzwi. Kognitywna analiza metafor śmierci w angielskich i polskich
nekrologach]”

autorstwa Pana magistra Pawła Miguta
napisanej pod kierunkiem Pana prof. dra hab. Pavola Štekauera

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska podejmuje problem analizy zjawiska śmierci i jest w pewnym stopniu interdyscyplinarnym studium tegoż zjawiska zarówno w aspekcie językowym, jak i po części filozoficznym, historycznym, kulturowym, psychologicznym i społecznym. Recenzowana praca składa się z wstępu, sześciu rozdziałów, uwag końcowych (*Concluding Remarks*, str. 243 oraz *Final Remarks*, str 253), robiącej wrażenie bibliografii (obejmującej 27 stron tekstu) oraz streszczenia w języku polskim, wraz z którym w całości liczy 307 stron.

Już na samym wstępie należy stwierdzić, że nawet po bardzo pobieżnej lekturze przedstawionej rozprawy można odnieść wrażenie, że jest to praca imponująca pod kilkoma względami. Po pierwsze, jak powszechnie wiadomo na temat metafory powstało w ostatnich latach wiele wartościowych opracowań i to zarówno czysto teoretycznych jak i teoretyczno-empirycznych. Skoro zjawisko metafory jest tematem przewodnim rozprawy mgra Pawła Miguta, na uznanie zasługuje fakt, iż Autor nie bał się stworzenia kolejnego opracowania podejmującego zagadnienie metaforyzacji i potencjalnego zarzutu czy praca tego typu jest

potrzebna. Zarzut ten, o ile w ogóle mógłby być postawiony, można by łatwo odeprzeć stwierdzając, iż mimo że mechanizm jaki omawia w swojej rozprawie Autor do nowych nie należy, podobnie jak zakres analizy, czyli pole znaczeniowe ŚMIERĆ, to sam sposób w jaki przeprowadzone są badania nie budzi żadnych zastrzeżeń. Wprost przeciwnie, korpus danych językowych wykorzystany i zbadany przez Autora jest imponujący. Bez wątpienia można stwierdzić, że sama ilość materiału badawczego poddanego analizie nie tylko robi wrażenie, ale przede wszystkim pokazuje ogrom pracy wykonanej przez Doktoranta.

Nie sposób nie zgodzić się z autorem rozprawy, który stwierdza, że Śmierć jest tematem fascynującym i przywołującym tak ambiwalentne odczucia jak szacunek i strach, tęsknota i radość (str. 7). Jednocześnie śmierć jest odbierana na wiele sposobów w różnych kulturach otaczającego nas świata. Nie bez znaczenia jest zatem fakt, iż Doktorant przedmiotem swojej analizy czyni zjawisko śmierci widziane przez pryzmat kultury anglosaskiej i słowiańskiej. Przyjęta przez mgra Miguta perspektywa kontrastywna pozwala na lepsze ujęcie, zestawienie – i może po części zrozumienie – tego niepojętego i u niektórych wywołującego paniczny strach zjawiska. Praca jest kolejnym ważnym przyczynkiem zarówno do badań kontrastywnych, jak i tych, które podkreślają powiązanie języka i kultury widząc język jako wytwór tej ostatniej. Stwierdzenie to jest głęboko zakotwiczone w teorii językoznawstwa kognitywnego, i to właśnie podejście badawcze zostało przez mgra Miguta przyjęte jako główny punkt odniesienia w swych językoznawczych dociekaniach. Jak powszechnie wiadomo podejście kognitywne stoi w opozycji wobec tradycyjnego już podejścia Noama Chomskiego, a sama semantyka odrzucana przez tegoż badacza znalazła się w tak zwanym centrum zagadnień językoznawczych. Ujęcie kognitywne jest również ważne ze względu na nowe spojrzenie na metaforę jako podstawowy mechanizm poznawczy, który służy do ujmowania i nazywania za pomocą pojęć nieznanymi wcześniej obszarów doświadczenia poprzez odwoływanie się do doświadczeń znanych.

Recenzowana rozprawa została podzielona na sześć rozdziałów, z których pięć stanowi tło teoretyczne i omówienie przyjętych narzędzi i metodologii badawczej stosowanej w rozdziale szóstym – analitycznym. Praca posiada bardzo przejrzystą i logiczną strukturę. Następujące po sobie rozdziały są klarownie powiązane, a żaden element struktury pracy nie jest przypadkowy. Rozprawa stanowi spójną całość i czytając ją można odnieść wrażenie, że mgr Migut jest badaczem, którego cechuje wysoce wyspecjalizowany analityczny sposób myślenia. Autor rozpoczyna swoje rozważania od sformułowania i próby odpowiedzi na pytanie natury filozoficznej „Czym jest śmierć?” Omawiając naukowy i pozanaukowy kontekst pojmowania śmierci mgr Migut przechodzi do historycznej interpretacji badanego

zjawiska, co z kolei stanowi punkt odniesienia dla jego dalszych poszukiwań ukazujących śmierć jako zjawisko społeczne, w różny sposób pojmowane z punktu widzenia geografii świata. W dalszej kolejności Autor poświęca uwagę kulturowemu aspektowi śmierci przedstawiając jej obraz w kinematografii oraz literaturze. Rozdział drugi przybliży mechanizm eufemizacji i jego socjolingwistyczne podwaliny. Doktorant nie tylko przedstawia i definiuje zjawisko eufemizacji, ale również wykazuje się niezbędną wiedzą dotyczącą klasyfikacji eufemizmów ich motywacji oraz właściwości im przypisywanych w literaturze przedmiotu.

Z punktu widzenia zarówno chronologii rozwoju badań językoznawczych jak i opracowania przedstawionego przez autora rozprawy, rozdział trzeci zatytułowany *Towards cognitive linguistics, the tradition of field theory and componential analysis* powinien otrzymać brzmienie: *Towards the tradition of field theory, componential analysis of meaning and cognitive linguistics*. W tym rozdziale doktorant przedstawia teorię pola leksykalnego oraz elementy komponentyjnej analizy znaczenia skupiając uwagę na słabej sile wyjaśniającej tej ostatniej, co stanowi punkt wyjścia do omówienia elementów podejścia kognitywnego, czemu poświęcony jest rozdział czwarty. Charakterystyce poddaje mgr Migut, między innymi, mechanizm konstruowania znaczeń, pojecie perspektywy, uwypuklenia pewnych elementów znaczenia kosztem innych, co prowadzi go do pojęcia konceptualizacji czyli pojmowania otaczającej nas rzeczywistości za pomocą takich mechanizmów poznawczych jak metafora czy metonimia.

Najkrótsza część recenzowanej rozprawy – rozdział piąty liczący zaledwie pięć stron (od 161 do 165) – zawiera omówienie celów badawczych, sposób doboru materiału językowego i źródeł. Dowiadujemy się tutaj między innymi, że autor rozprawy korzystał z ponad pięćdziesięciu słowników i jest to cenna informacja z punktu widzenia czytelnika, gdyż źródła leksykograficzne nie są – jak to się zwyczajowo czyni w rozprawach doktorskich – wyodrębnione jako oddzielna część bibliografii. W tej części pracy dowiadujemy się również, że Autor podjął się zbadania 479 jednostek leksykalnych zaczerpniętych z internetowych nekrologów, gazet, artykułów i szeroko pojętej literatury. W dalszej części rozdziału znajdziemy omówienie zaproponowanego przez Fernandez (2006) podziału nekrologów oraz skrótowe nawiązanie do przyjętej metodologii badawczej w oparciu o kognitywny model metafory konceptualnej a także informację na temat spodziewanych wyników badań w zakresie podobieństw i różnic natury językowej i kulturowej wyrażonych w sposobie konceptualizacji śmierci przez rodzimych użytkowników języka angielskiego i polskiego. Można odnieść wrażenie, że rozdział ten mógłby stać się częścią bardziej rozbudowanego

Wstępu lub zostać włączony do rozdziału empirycznego.

Analiza językowa przeprowadzona w rozdziale szóstym spełnia wymogi stawiane pracom tego typu i jest to najwartościowsza część ocenianej rozprawy. Widać tutaj warsztat badawczy autora, jego zdolność do analitycznego myślenia i wyciągania wniosków oraz uogólnień. Rozdział ten poza nielicznymi błędami językowymi (np. str. 166 "This stems out from..." zamiast "This stems from...") stanowi solidne i rzetelne opracowanie materiału językowego zaczerpniętego z nekrologów jakie powstały w latach 2012-2016 w oparciu o dostępne na ten temat badania i poparte przykładami słownikowymi. Łącznie Autor przeanalizował dziesięć tysięcy angielskich i polskich nekrologów co świadczy o ogromie wykonanej pracy. Rozdział analityczny jest sporządzony w sposób przemyślany i uporządkowany, co przynosi odkrywcze rezultaty i prowadzi do interesujących poznawczo wniosków. Do ciekawych uogólnień do jakich doszedł Autor w wyniku przeprowadzonej analizy należałoby zaliczyć stwierdzenie, że śmierć jest jednym z niewielu zjawisk gdzie można postawić znak równości pomiędzy eufemizacją i metaforyzacją. Innym ważnym wnioskiem jaki można odczytać z badanego materiału leksykalnego przyjmując kryterium ilościowe jest to, że mimo iż język angielski wykorzystuje większą liczbę czasowników w procesie metaforyzowania śmierci, samych metafor śmierci więcej jest w języku polskim. W końcu badania przeprowadzone przez Doktoranta sugerują, że w języku polskim bardziej widoczna jest tendencja do używania negatywnie nacechowanych pod względem aksjologicznym atrybutów śmierci. Natomiast pojawiające się w polskich nekrologach słowa przynależące do pola leksykalnego WOJNA, mogą sugerować że przebywanie w raju można postrzegać zarówno jako wieczny odpoczynek, jak i gotowość do walki z siłami zła.

Przeprowadzona w rozdziale empirycznym analiza pozwoliła doktorantowi na wyciągnięcie ciekawych uogólnień, jednak można by w tym miejscu zapytać co zdaniem Autora rozprawy było największym zaskoczeniem w trakcie przeprowadzania badań porównawczych na materiale języka angielskiego i polskiego. Inną kwestią, po części związaną z tematem dysertacji jest tzw. czarny humor zdominowany przez temat śmierci, z którego słyną mieszkańcy wysp brytyjskich, a który jest niejednokrotnie niezrozumiały dla przedstawicieli innych nacji. Czym według Autora rozprawy może być on motywowany? Czy jest to może wynik nakładania się czynników psychologiczno-społeczno-kulturowych?

Na uznanie zasługuje bardzo obszerna lista bibliograficzna obejmująca zarówno słowniki jak i inne cenne publikacje należące do literatury omawianego przedmiotu badań. Niemniej jednak, mimo iż lista bibliograficzna jest bardzo długa, zabrakło w recenzowanej pracy odniesienia do kilku wartościowych pozycji z literatury najnowszej, jak chociażby

najnowszej monografii jednego z najwybitniejszych przedstawicieli językoznawstwa kognitywnego i eksperta w dziedzinie procesów metaforyzacyjnych – Kovecses (2015) *Where Metaphors Come From*, czy też monografii pod redakcją Diaz-Vera (2015) *Metaphor and Metonymy across Time and Cultures* oraz starszej już nieco monografii wieloautorskiej pod redakcją Bercelony (2003) *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. W przypadku ewentualnej publikacji rozprawy braki te powinny zostać uzupełnione.

Jak wcześniej wspomniałem, lista bibliograficzna jest imponująca, jednak szkoda że autor pracy nie oddzielił słowników od innych źródeł, co jest obecnie powszechnie przyjętą praktyką. Zapis *books and dictionaries* [książki i słowniki] (str. 257) może sugerować, że dla autora pracy słownik nie jest książką. Poza tym ta część bibliografii obejmuje również artykuły opublikowane w czasopiśmie i zbiorach pod redakcją, które nie są ani książkami, ani słownikami. Wydaje się, że o wiele szczęśliwszym byłby ogólnie przyjęty podział na słowniki i inne źródła. Natomiast pozycje zaczerpnięte ze źródeł internetowych powinny być dokładnie skatalogowane i opatrzone dokładnym adresem strony internetowej oraz datą pobrania/wykorzystania pliku.

Mimo rzetelnego opracowania językowego, w kilku miejscach pracy można napotkać drobne potknięcia, np. str. 159 „He distinguished four major types base (zamiast based) on the directionality factor”. Strona redakcyjna pracy nie budzi większych zastrzeżeń, jednak pojawiają się drobne niedoskonałości. I tak, widać na przykład, że Autor pisząc po angielsku nie zawsze kontroluje stosowanie angielskich norm redagowania tekstu – brak konsekwencji w stosowaniu cudzysłowu górnego/dolnego w zapisie bibliograficznym artykułów (str. 266); błędny zapis nazwisk dwuczłonowych (np. str. 267) *Herling – Grudziński, Herzog – Majewska* ze zbędną spacją i myślnikiem zamiast łącznika, czy też brak konsekwencji w zapisie [in:]/[in] w bibliografii (np. str. 281) oraz cudzysłowu/kursywy dla artykułów w tomach zbiorowych. W kilku miejscach w bibliografii (np. str. 260) zauważyłem również niekonsekwencję kolejności zapisu miejsca wydania i wydawcy. Widać, że w większości przypadków Autor przyjął kolejność: Miejsce wydania – wydawnictwo i taki zapis powinien być utrzymany w całej bibliografii bez wyjątków. Dziwić może stosowanie kropek na końcu niektórych tytułów rozdziałów i podrozdziałów (np. str. 12, 13, 19, 23, 29, 46), także w samym tytule pracy, oraz brak kropek kończących niektóre przypisy (np. str. 12, przypis nr 2 i 3, str. 92, przypis nr 71, 72, 74). W dobrym guście byłoby również wyeliminowanie podwójnych spacji lub ich braku powodującego „sklejanie się” sąsiadujących z sobą słów. Szkoda, że Autor nie poświęcił więcej uwagi konsekwencji w stosowaniu w całej pracy jednolitych czcionek, np. na str. 92, 94, 95 w przypisach widać dwie różne czcionki.

Do poważniejszych uchybień redakcyjnych należy brak podania numerów stron artykułów opublikowanych w zbiorach redagowanych (str. 280, 281, 282, 283) w bibliografii oraz – co jest wręcz niedopuszczalne w rozprawach tego typu – brak zaznaczenia numerów stron w przypadku cytatów i ich tłumaczeń zaczerpniętych z innych opracowań (np. str. 101, przypisy nr 91-93, str. 110, 112, 151). W dobrym tonie w rozprawach tego typu jest podawanie dat wydania oryginalnych wersji publikacji, na które powołujemy się. Dzięki temu możemy uniknąć przypisywania publikacji nieżyjącym autorom i zapisu jaki pojawił się na stronie 259: Brückner (1985). *Słownik etymologiczny języka polskiego* autorstwa prof. Brücknera został opublikowany w roku 1927 a sam profesor zmarł w roku 1939 i nie mógł niczego opublikować w roku 1985. Zapewne Autor korzystał z jednego z późniejszych wydań jego pracy, jednak fakt ten powinien być odnotowany z podaniem przynajmniej daty publikacji oryginału.

Powyższe uwagi krytyczne w żaden sposób nie umniejszają wartości poznawczej przedstawionej rozprawy, a mają jedynie na celu poprawę warsztatu badawczego mgra Pawła Miguta. Jego rozprawa doktorska stanowi ważny przyczynek do badań nad zjawiskiem śmierci, stanowi interdyscyplinarne studium wykazujące wieloaspektowy charakter badanego zjawiska i jako praca porównawcza wypełnia dotychczasową lukę w literaturze przedmiotu. W związku z powyższym jej część lub całość po uwzględnieniu zaproponowanych uwag i bardziej wnikliwej obróbce redakcyjnej mogłaby ukazać się drukiem. Biorąc pod uwagę wszystkie zalety ocenianej pracy – w szczególności jej część analityczną – z całym przekonaniem stwierdzam, że **recenzowana rozprawa doktorska spełnia ustawowe wymogi dotyczące podstawy do nadania stopnia doktora nauk humanistycznych, dlatego też wnoszę o dopuszczenie doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Robert Kiełtyka